

ВІДГУК

офіційного опонента – професора кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Черноус Юлії Миколаївни на дисертаційне дослідження Кривуна Сергія Ілліча на тему: «Використання спеціальних знань під час розслідування нецільового використання бюджетних коштів», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми дослідження. Бюджетна сфера, пов'язана з формуванням, розподілом і використанням бюджетних коштів, а також розпорядженням іншим державним і комунальним майном, додатковим співфінансуванням з інших офіційних джерел, відрізняється своєю масштабністю й різноманітністю, охоплює такі галузі: освіта, охорона здоров'я, будівництво, оборонно промисловий, аграрно-промисловий та паливно-енергетичний комплекси, що дедалі більше приваблюють правопорушників. Вказані кримінальні правопорушення завдають значної шкоди суспільству, дестабілізуючи економіку держави, і виходять за межі державного управління, що негативно позначається на міжнародних відносинах з країнами ЄС та США. Навіть під час дії воєнного стану, у період героїчного протистояння українського народу повномасштабному нападowi російських загарбників, залишаються ризики зловживань бюджетними коштами.

Проблема нецільового використання бюджетних коштів є актуальною для багатьох країн, у тому числі і для України, а протидія цим негативним явищам є тривалим і складним процесом, що потребує зусиль не лише правоохоронних органів, а й суспільства загалом. Такі дії призводять до зниження ефективності державних видатків, недосягнення запланованих соціально-економічних цілей, а

також зумовлюють корупційні прояви, підривають принципи прозорості й підзвітності в управлінні державними фінансами.

Статистичні дані, обліковані Офісом Генерального прокурора щодо нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, засвідчують, що Національною поліцією України 2019 року за ст. 210 КК України було внесено до ЄРДР 14 кримінальних правопорушень, 4 – закрито (зокрема за ч. 1 п. 1, 2, 4, 6 ст. 284 КПК України); 2020 року – внесено до ЄРДР 12 кримінальних правопорушень, 1 – направлено до суду з обвинувальним актом, 9 – закрито (за п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України); 2021 року внесено до ЄРДР 13 кримінальних правопорушень, 1 – направлено до суду з обвинувальним актом, 2 – закрито (за п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України); 2022 року – внесено до ЄРДР 2 кримінальні правопорушення, 1 – закрито (за п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України); 2023 року – внесено до ЄРДР 5 кримінальних правопорушень, 3 – закрито (за п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України); 2024 року – внесено до ЄРДР 2 кримінальні правопорушення, 1 – направлено до суду з обвинувальним актом, 1 – закрито (за п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України).

Зазначені показники та результати вивчення емпіричного матеріалу підтверджують, що правоохоронці стикаються з проблемами в доказуванні обставин кримінального правопорушення. На практиці наявні непоодинокі випадки перекваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із нецільовим використанням бюджетних коштів, на стадії досудового розслідування.

Основи методики розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері були предметом наукових досліджень Р. Л. Степанюка «Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України» (м. Харків, 2012 р.), Г. В. Мудрецької «Методика розслідування викрадень бюджетних коштів» (м. Ірпінь, 2011 р.). Окремі аспекти зловживань у бюджетній сфері розглядались у дослідженнях В. А. Лилика «Методика розслідування нецільового використання бюджетних коштів, виділених на роботу

з відходами» (м. Львів, 2019 р.), В. А. Бідняка «Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я» (м. Київ, 2020 р.), Ю. О. Ліпіна «Розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у паливно-енергетичному комплексі України» (м. Київ, 2021 р.) та ін. У зазначених дослідженнях, попри їх вагомий надбання для теорії криміналістики, судової експертології та практики досудового розслідування, використання спеціальних знань під час розслідування нецільового використання бюджетних коштів – не складало предмет комплексного дослідження. Враховуючи сучасний стан протиправної діяльності у бюджетній сфері, її різноманіття, негативний вплив надзвичайних правових режимів та потреби судово-слідчої практики, нагальною є потреба у застосуванні комплексного підходу до вивчення форм та видів використання спеціальних знань, їх специфіки відповідно до окреслених кримінальних проваджень, що підвищить результативність розслідування нецільового використання бюджетних коштів. Наведені обставини у своїй сукупності визначили актуальність окресленої проблематики, її теоретичне й практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертацію виконано відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», положень Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Національної економічної стратегії на період до 2030 року (постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 179), Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1467-р), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р), Порядку електронної інформаційної взаємодії Офісу Генерального прокурора та Міністерства внутрішніх справ України (спільний наказ Офісу Генерального прокурора та МВС України від 22 листопада 2021 року № 371/846), тематики наукових досліджень і

науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022–2026 роки (наказ МОН України від 3 лютого 2022 року № 109), тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454), Основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2021–2025 рр.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у виконанні конкретного наукового завдання з розроблення теоретико-праксеологічних засад використання спеціальних знань під час розслідування нецільового використання бюджетних коштів.

Комплексність мети та її багатоплановість обумовили необхідність вирішення таких задач: 1) проаналізувати генезис розвитку інституту використання спеціальних знань під час розслідування нецільового використання бюджетних коштів; 2) схарактеризувати елементи криміналістичної характеристики нецільового використання бюджетних коштів, що зумовлюють вибір спеціальних знань у кримінальному провадженні; 3) розкрити сутність, форми та види використання спеціальних знань під час розслідування окреслених кримінальних правопорушень; 4) з'ясувати напрями залучення спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій; 5) визначити організаційно-тактичні особливості призначення та проведення судових експертиз у кримінальному провадженні; 6) виокремити особливості призначення та проведення криміналістичних й інших класів судових експертиз; 7) розкрити особливості оцінки висновку експерта й окреслити напрями вдосконалення спеціальних знань у кримінальному провадженні.

Об'єкт і предмет дослідження здобувачем визначено правильно. Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають і розвиваються в діяльності правоохоронних органів в межах використання спеціальних знань під час розслідування нецільового використання бюджетних коштів. Предмет дослідження – використання спеціальних знань під час розслідування нецільового використання бюджетних коштів.

Наукова новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших у сучасній вітчизняній науці криміналістики та судовій експертології комплексних досліджень, у якому на монографічному рівні висвітлено особливості використання спеціальних знань під час розслідування нецільового використання бюджетних коштів, у якому сформульовано низку наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України, що вирізняються науковою новизною та мають важливе теоретичне і практичне значення для науки криміналістики, теорії кримінального процесу та правозастосовної практики.

Позитивним є те, що здобувач вперше систематизував сучасні способи вчинення нецільового використання бюджетних коштів, урахувавши їх триступеневу структуру, а саме до безпосереднього вчинення віднесено: виготовлення документації про необхідність перенаправлення коштів на інші потреби; зміна кодування економічних операцій; створення фіктивних підприємств; залучення до схем підставних осіб, які можуть супроводжуватись корупційними зв'язками під час підготовки, учинення та приховування нецільового використання бюджетних коштів. До способів легалізації віднесено використання державних коштів цільових програм, створення конвертаційних центрів, а також одержання інструментів доступу до рахунків діючих структур, що здійснюють господарську діяльність, для конвертації злочинних коштів.

Окрім того, в дисертації вперше запропоновано низку змін до законотворчої діяльності, зокрема:

– запропоновано низку змін до законодавства, що регулює судово-експертну діяльність, зокрема до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», шляхом доповнення в частині основних визначень, а також до статті 102 КПК України щодо змісту висновку експерта та спеціаліста;

– запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 148 КПК України «Загальні положення тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та

тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом», зокрема доповнити словами: «...або/та на період досудового розслідування звернутися до слідчого судді з клопотанням про заборону здійснення правочинів юридичною особою» з метою запобігання легалізації коштів, здобутих протиправним шляхом.

У дисертації аргументовано потребу в комплексному дослідженні інституту використання спеціальних знань під час розслідування нецільового використання бюджетних коштів крізь призму їх кореляційних зв'язків з елементами криміналістичної характеристики, зокрема способами вчинення протиправних діянь і слідовою картиною.

Привертає увагу і визначення типової слідової картини нецільового використання бюджетних коштів, яку становлять паперові й електронні документи, кошти, цінні папери, інші предмети та сліди-відображення на них, а також ідеальні сліди, що збереглись у пам'яті свідків, очевидців, обізнаних осіб.

У дисертації удосконалено наукові підходи щодо використання процесуальних і непроцесуальних форм використання спеціальних знань: залучення спеціаліста до проведення огляду, обшуку, підготовчої стадії допиту, тимчасового доступу до речей та документів; залучення експерта до проведення судової експертизи; відомчих перевірок та консультацій.

Науковий інтерес представляють і наукові положення щодо фахової діяльності спеціаліста в частині процесуального статусу висновків в кримінальному процесуальному законодавстві, а також наукові засади організації та проведення тимчасового доступу до речей і документів із залученням спеціалістів (до документів економічного характеру, що підтверджують або спростовують певні фінансові операції, а також до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, їх транспортних телекомунікаційних мережах).

У роботі вдосконалено організаційно-тактичні особливості призначення судово-економічної експертизи та перелік вирішуваних завдань у кримінальному провадженні (чи відповідає використання бюджетних коштів встановленим цілям,

чи були досягнуті зазначені в документах результати, завищення вартості товарів чи послуг, наявність фіктивних договорів тощо).

Окрім того, у науковій розробці дістали подальшого розвитку:

– розуміння криміналістичної та кримінально-правової характеристики нецільового використання бюджетних коштів, зокрема доведення суб'єктивної сторони злочину, перекваліфікації на суміжні склади злочинів, які відповідають фактичним обставинам кримінального провадження, таких як ст. 191, 364, 366, 367 КК України та адміністративні правопорушення (ст. 164-14 КУпАП);

– пропозиції щодо врегулювання призначення позапланових ревізій, пов'язані з використанням інших форм використання спеціальних знань, зокрема консультацій і залучення фахівців Держаудитслужби як фахівців;

– практичні рекомендації, спрямовані на оптимізацію проведення процесуальних дій, зокрема залучення спеціаліста до огляду первинних документів, що дозволяє слідчим простежити потік коштів, виявляти розбіжності та збирати докази протиправної діяльності; огляду комп'ютерної техніки, електронних носіїв інформації та ін.

Слушними та значущими є пропозиції до законодавства та рекомендації щодо дій, спрямованих на перевірку висновків експерта, а також низку пропозицій щодо вдосконалення використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, зокрема у розрізі проведення судових експертиз (судово-економічна, судово-почеркознавча, технічна експертиза документів, комп'ютерно-технічна, телекомунікаційна, товарознавча).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з основної частини (вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків), анотації, списку використаних джерел і додатків.

У першому розділі дисертації «Теоретико-правові засади дослідження спеціальних знань та їх використання під час розслідування нецільового використання бюджетних коштів» схарактеризовано стан наукових досліджень та фактори, що впливають на форми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень за ознаками ст. 210 КК України. На

підставі аналізу судових рішень з Єдиного реєстру судових рішень доведено, що за період з 2019-го до 2024 року близько 30–40 % проваджень за ознаками ст. 210 КК України було перекваліфіковано або закрито через недостатність доказів умислу. Це пов'язано зі складністю доведення суб'єктивної сторони злочину (наприклад, вини, мотиву), а також з наявністю суміжних складів злочинів, які відповідають фактичним обставинам кримінального провадження, таких як ст. 191, 364, 366, 367 КК України.

Наведено найбільш поширені причини перекваліфікації протиправних дій за ст. 367 КК України «Службова недбалість», переважно пов'язані зі складністю доведення умислу. Аргументовано, що злочинці часто намагаються замаскувати власні дії під помилки або недбалість.

Спираючись на реалії сьогодення, виокремлено сучасні способи легалізації – використання державних коштів цільових програм, створення конвертаційних центрів, а також одержання інструментів доступу до рахунків діючих структур, що здійснюють господарську діяльність, для конвертації злочинних коштів. Акцентовано на використанні корупційних зв'язків під час підготовки, вчинення та приховування нецільового використання бюджетних коштів.

Зазначено, що сліди нецільового використання бюджетних коштів здебільшого зберігаються на матеріальних слідах (паперові документи, кошти, цінні папери, інші предмети, здобуті внаслідок протиправної діяльності), електронних слідах та ідеальних (збереглися в пам'яті свідків, очевидців кримінального правопорушення, правопорушників, співучасників, їхніх родичів та обізнаних осіб). Встановлено, що сліди-відображення переважно містяться в документах (рукописи, відбитки печаток і штампів, сліди від друкуючих пристроїв), які було використано задля досягнення протиправного результату, слідах папілярних візерунків, що залишилися на поверхні документів, грошей та інших матеріальних цінностей, а також сліди спеціальних хімічних речовин, якщо такі були використані під час документування протиправної діяльності; фото- та відеозображення з камер спостереження.

У другому розділі дисертації «Використання спеціальних знань під час

збирання слідів кримінальних правопорушень, пов'язаних із нецільовим використанням бюджетних коштів» через призму наукових поглядів учених узагальнено визначення поняття спеціальних знань. Встановлено притаманні їм ознаки, висвітлено найбільш вагомі форми використання спеціальних знань під час досудового розслідування нецільового використання бюджетних коштів, виокремлено їх типові види.

Узагальнено процесуальні та непроцесуальні форми використання спеціальних знань, де особливого значення для досудового розслідування окреслених кримінальних правопорушень відведено: залученню спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій і заходів забезпечення кримінального провадження; залученню експерта для проведення судової експертизи, надання консультацій, обліково-довідкової допомоги тощо. Наголошено на проблемних питаннях ініціювання слідчим відомчих перевірок, зокрема ревізій та їх незамінному значенні для встановлення фактів нецільового використання бюджетних коштів, а також запропоновано шляхи розв'язання окреслених проблем, пов'язаних із використанням інших форм використання спеціальних знань.

Розглянуто процесуальний статус висновків спеціаліста у зв'язку з новелами в кримінальному процесуальному законодавстві, зауважено на проблемних питаннях проведення таких досліджень.

Висвітлено проблемні питання проведення слідчих (розшукових) дій, шляхи їх вирішення під час досудового розслідування нецільового використання бюджетних коштів, зокрема акцентовано на важливому значенні залучення особи, що володіє спеціальними знаннями.

Наведено практичні рекомендації для ефективного проведення огляду первинних документів, що дозволяє слідчим простежити потік коштів, виявити розбіжності й зібрати докази протиправної діяльності. Акцентовано на залученні спеціаліста до огляду комп'ютерної техніки, електронних носіїв інформації задля забезпечення законності таких дій та запобігання знищення криміналістично значущої інформації.

Виокремлено напрями використання допомоги спеціаліста-економіста під час підготовки до допиту підозрюваного. Наголошено на практичній цінності допомоги в частині формулювання запитань, пов'язаних із фінансовою термінологією або специфікою бюджетного обліку.

У третьому розділі дисертації «Використання судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із нецільовим використанням бюджетних коштів» з'ясовано організаційно-тактичні особливості призначення судових експертиз: вибір моменту винесення постанови щодо проведення судової експертизи, експертної установи, збору необхідних порівняльних зразків, формулювання переліку питань для вирішення експертом, що в сукупності з іншими діями дасть змогу отримати більш дієвий результат у вигляді висновку експерта в категорійній формі.

Важливу роль відведено висновкам економічної експертизи (98,4 %) та почеркознавчої експертизи (92,6 %). Наголошено, що в кримінальних провадженнях окресленої категорії нерідко виникає потреба в проведенні комплексних експертиз, а саме: технічної експертизи документів, комп'ютерно-технічної, телекомунікаційної, матеріалів відео- та звукозапису, товарознавчої експертизи та інших судових експертиз.

Доведено, що оцінка висновку експерта має складну правову природу та включає дотримання вимог законодавства, походження матеріалів, наданих на дослідження, правомірність використання методик проведення судової експертизи, повноту й обґрунтованість висновку експерта, співпадіння чи розбіжності з іншими доказами.

Розглянуто структуру висновку експерта та її співвідношення з висновком спеціаліста, запропоновано відповідне авторське бачення. Наголошено, що відповідно до ст. 99 КК України довідки, висновки та інші документи спеціалістів є документами, а не доказами в кримінальному провадженні. Надано рекомендації щодо дій, спрямованих на перевірку висновків експерта, а також низку пропозицій щодо вдосконалення використання спеціальних знань у кримінальному провадженні.

Загальні висновки дисертації відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження.

Список використаних джерел складається з 169 найменувань на реферовані джерела в вітчизняних і міжнародних виданнях, наукові огляди та монографічні дослідження. При написанні роботи здобувач опрацював достатній масив джерел, що охоплює як законодавчі акти, так і наукові публікації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є переконливими. При їх обґрунтуванні дисертантом використано не лише правові та наукові джерела, а й емпіричні матеріали.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні положення та наукові результати дисертації викладено у восьми наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, три – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях, серед яких: «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України» (м. Київ, 2021 р.), «Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України» (м. Київ, 2022 р.), «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення» (м. Київ, 2023 р.).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та практичні рекомендації впроваджено та надалі може бути використано в:

– законотворчій діяльності – для вдосконалення законодавства у сфері використання бюджетних коштів з метою запобігання різним видам кримінальних правопорушень, формулювання пропозицій щодо внесення змін і доповнень до КПК України;

– науковій діяльності – у межах удосконалення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень;

– освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Організація розслідування кримінальних правопорушень», «Криміналістика», «Кримінальний процес», а також підготовки монографій, підручників і навчальних посібників;

– правозастосовній діяльності – для вдосконалення діяльності органів досудового розслідування та експертних підрозділів Національної поліції.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Дисертація становить самостійне дослідження, усі сформульовані в дисертації положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. Наукова обґрунтованість результатів проведених здобувачем досліджень забезпечується різноманітністю опрацьованої джерельної бази, емпіричною базою, веденням коректної полеміки, використанням вдало підібраних методів пізнання, логікою викладення матеріалу, яка дозволила автору виконати поставлені завдання.

Емпіричну базу дослідження становлять результати узагальнення матеріалів судової, слідчої та експертної практики протягом 2014–2024 рр. Розглянуто матеріали 196 кримінальних проваджень за фактами нецільового використання бюджетних коштів у всіх регіонах України; дані офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора та МВС України за 2020–2024 рр.; зведені результати інтерв'ювання 177 слідчих Національної поліції України, 72 працівників органів прокуратури, 113 судових експертів та 82 осіб, яких залучали як спеціалістів. Під час дослідження використано власний досвід роботи в правоохоронних органах України.

У цілому, достовірність й обґрунтованість наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації, забезпечується вдалою і продуманою структурою наукової розробки, логікою викладення матеріалу, потужним масивом емпіричної та джерельної бази. Важливим є й те, що основні теоретичні положення дисертації належним чином аргументовані та викладені у логічній

послідовності. Усі сформульовані в дисертації висновки і пропозиції ґрунтуються на власних дослідженнях дисертанта й узагальненнях та практичному досвіді роботи в правоохоронних органах України.

Автореферат за своїм змістом відповідає основним положенням дисертації та повністю відображає зміст, основні положення, висновки та пропозиції, які сформульовані у роботі. Усе це дозволяє позитивно оцінити дисертаційне дослідження С. І. Кривуна, відзначити його новизну, самостійність виконання, належний науковий та теоретичний рівень.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, слід звернути увагу і на деякі дискусійні положення, які можуть бути предметом обговорення під час прилюдного захисту.

1. У підрозділі 2.1 «Сутність, форми та види використання спеціальних знань» визначено основні категорії інституту спеціальних знань, охарактеризовано їх ознаки та зміст. Попри різні наукові підходи щодо розуміння даної дефініції, дисертант обґрунтовано визнає спеціальні знання неправовими знаннями, а підставою для їх використання під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із нецільовим використанням бюджетних коштів, вважає необхідність уповноваженої особи у законний спосіб отримати криміналістично значущу інформацію за допомогою вузькоспеціальних знань та навичок, які у неї відсутні. Втім, неодноразово вживаючи такі терміни, як «знання», «уміння» та «навички», дисертант оминає увагою питання співвідношення зазначених категорій. Але, як відомо, в криміналістичній літературі дотепер тривають дискусії щодо їх визначення та змістовної частини.

2. Розкриваючи підрозділ 3.3 «Оцінка висновку експерта та напрями вдосконалення використання спеціальних знань» здобувач слушно пропонує внести зміни до чинного кримінального процесуального законодавства щодо оцінки висновку експерта та розглядає міжнародний досвід судово-експертної діяльності задля визнання судових висновків доказами в державах Євросоюзу. Варто було б розкрити більш ґрунтовно цей напрямок.

3. За змістом підрозділу 3.3., здобувачем розглянуто структуру висновку експерта та його співвідношення з висновком спеціаліста, запропоновано відповідне авторське бачення. Наголошено, що відповідно до ст. 99 КК України довідки, висновки та інші документи спеціалістів є документами, а не доказами в кримінальному провадженні. Однак, даний висновок вимагає пояснення, а саме цікавить думка здобувача щодо порядку залучення довідок (висновків) спеціаліста до процесу доказування у кримінальному провадженні.

4. У висновках дисертації не знайшло достатнього відображення питання щодо використання сучасних науково-технічних засобів та інноваційних технологій, які пропонується використовувати під час проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій.

Наведені зауваження здебільшого мають дискусійний характер, підкреслюють актуальність досліджуваної проблематики і не знижують загальну позитивну оцінку дисертації, а здобувач проаналізував теоретичний, практичний і законодавчий матеріал, сформулював на цій основі слушні висновки, які є помітним внеском у науку криміналістику та судову експертологію.

Дотримання академічної доброчесності. У ході вивчення як автореферату і дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій здобувача, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційне дослідження С. І. Кривуна є оригінальною науковою розробкою, що виконана самостійно. В дисертації наявні необхідні посилання на використані джерела, ідеї, відомості, твердження.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження «Використання спеціальних знань під час розслідування нецільового використання бюджетних коштів» є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем, вирішує важливе наукове завдання, є актуальним, завершеним, таким, що має теоретичну й практичну значущість та відрізняється науковою новизною. Результати, одержані у даній роботі, містять наукову новизну та у сукупності є основою забезпечення розв'язання конкретного наукового завдання. За сутністю й

змістом дисертаційне дослідження відповідає науковій спеціальності, за якою здійснено науковий пошук, та вимогам Департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації та ліцензування при Міністерстві освіти та науки України до кандидатських дисертацій. Робота відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор, Кривун Сергій Ілліч, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

**професор кафедри криміналістики
та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор**

Юлія ЧОРНОУС
